

ÚVODNÍ REFERÁT: PILOTNÍ PROJEKTY PARDUBICKÉHO KRAJE V OBLASTI TRANSFORMACE INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE

Miloslav Macela

Pardubický kraj

1. Úvod

Pardubický kraj se stal tzv. „pilotním pracovištěm“ ve dvou významných reformách systému sociální péče. První se týká transformace pobytových zařízení v sociální oblasti, konkrétně domovů pro zdravotně postižené. Jeho cílem je integrace obyvatel domovů do běžné společnosti. Druhá reforma je zaměřena na zásadní změnu systému péče o ohrožené děti.

2. Transformace pobytových zařízení v sociální oblasti

Ještě před několika lety bylo možné v ústavech pro mentálně postižené v Pardubickém kraji nalézt společné ložnice pro 10 a více osob. Všechna zařízení zřizovaná Pardubickým krajem prošla během uplynulých šesti let (poté co kraj ústavy převzal od státu) velkými změnami. Standardem se stávají ložnice pro 1-2 osoby. Zdvojnásobil se počet osob v přímé péči, což umožňuje individuální přístup ke každému z klientů. U většiny domovů vznikly objekty chráněného bydlení, kde se klienti připravují na integraci do společnosti.

Rekonstrukcí stávajících domovů a výstavbou chráněných bydlení v areálech ústavů nebo jejich bezprostřední blízkosti narazila ústavní péče na „strop“ toho, co dokáže postiženým lidem poskytnout. Nyní se rozbíhá další fáze reformy spočívající v přestěhování části obyvatel do bytů a malých rodinných domků v běžné zástavbě. Zde jim i nadále bude k dispozici podpora sociální služby. V menších komunitách však budou lidé s mentálním postižením žít samostatněji, což jim umožní naplňovat všechny potřeby a zájmy ve větší míře, než je tomu možné ve velkých zařízeních.

Samostatné byty a domky již fungují např. ve Svitavách a Bystrém. Velké stěhování čeká obyvatele domova ve Slatiňanech, který je shodou okolností největším ústavem pro mentálně postižené v rámci ČR (kapacita 280 obyvatel). V nejbližších letech se 144 obyvatel přestěhuje do malých domků, které budou postaveny v Chrudimi, Slatiňanech, okolí Pardubic atd. Při výběru lokality byla zohledňována dostupnost potřebných služeb, veřejné dopravy atd. Projekt je financován z prostředků Evropské unie, konkrétně z Integrovaného operačního programu.

Proces integrace má pozitivní přínos nejen pro obyvatele domovů, kteří by jinak prožili velkou část života v ústavu. Integrace má dopad i na zbytek společnosti. Lidé s mentálním postižením se budou více objevovat na ulicích a stanou se dokonce „sousedy“. Česká republika se tak připojila k modernímu trendu péče, obvyklému ve všech vyspělých státech Evropy.

3. Reforma systému péče o ohrožené děti

Česká republika figuruje na špičce žebříčku evropských zemí v počtu dětí umístěných v pobytové péči (v současné době je v různých typech ústavů cca 12.000 dětí). Velkou bolestí

českého systému je věcná a rezortní roztržičnost. Zřizovateli pobytových služeb pro děti jsou resorty školství (dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy), zdravotnictví (kojenecké ústavy, dětská centra, psychiatrické léčebny) a sociálních věcí (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, domovy pro zdravotně postižené), ústavy zřizují stát, kraje a v některých případech i obce nebo nestátní neziskové organizace. Do systému významně vstupují soudy, státní zastupitelství, policie, školy, lékaři a samozřejmě orgány sociálně právní ochrany dětí v obcích a krajích.

S výjimkou služeb v sociální oblasti nemají jednotliví aktéři pro svoji činnost stanoveny standardy práce a nastaven systém vzájemné komunikace. Péče o ohrožené děti je proto v mnoha ohledech velmi neefektivní a nezajišťuje důslednou ochranu práv dítěte. Česká republika se proto stala opakovaně předmětem kritiky mezinárodních společenství. Již v roce 2003 poukázal Výbor pro práva dítěte OSN na situaci dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních, zejména potom za chybějící individuální přístup, omezování kontaktů dětí s jejich původní rodinou a blízkými osobami a také za nedostatečnou pomoc dětem při opuštění ústavního prostředí. Praxi odeírání dětí z rodin ze sociálních, resp. ekonomických důvodů (která je v rozporu s Úmluvou o právech dítěte) odsoudil Evropský soudní dvůr pro lidská práva ve dvou precedenčních rozsudcích (causy Havelkovi a Wallovi). Na nedostatky v systému práce orgánů sociálně právní ochrany nedávno poukázal v jednom z nálezhů Ústavní soud, který kritizoval postup při práci s rodinou, jehož důsledkem bylo neoprávněné svěření dětí do náhradní péče.

Reforma byla odstartována v červenci loňského roku schválením vládního dokumentu „Národní akční plán k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti pro období 2009 – 2011“ (dále jen NAP). Na vzniku NAPu se podílelo několik resortů – mj. práce a sociálních věcí, školství, zdravotnictví, spravedlnosti a vnitra. Mezi hlavní principy změny systému patří:

- důraz na preventivní práci v rodinách (vytvoření sítě služeb, které jim mohou pomoci při řešení tíživé situace),
- vytvoření alternativ k pobytové péči, především rozvojem náhradní rodinné péče (zavedení specializované pěstounské péče – krátkodobé, profesionální, pro děti se speciálními potřebami atd.; posílení společenský statusu pěstounství; změna způsobu vyhledávání a přípravy, ale i zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny)
- posílení kapacit orgánů sociálně právní ochrany, soudů a dalších účastníků systému, jejich podpora formou vzdělávání, vytvořením metodik a zavedením standardů činnosti.

Vysoce specializovaná pobytová péče se bude v novém systému týkat pouze velmi omezeného okruhu dětí. Stávající personální a ekonomické kapacity pobytových zařízení je možno využít pro poskytování dosud chybějících terénních a ambulantních služeb pro biologické i náhradní rodiny. Do systému péče o ohrožené děti je nutné vnést řád, pravidla pro vzájemnou a včasnou informovanost, standardy práce všech aktérů a jednotné metodiky.

Zahájením transformace se Česká republika přiřadila k dalším evropským zemím, kde již reforma proběhla (např. Velká Británie) nebo právě probíhá (Slovensko, Rumunsko, Bulharsko). Zahraniční zkušenosti jsou pro tvorbu nového českého systému významnou inspirací. Funkci koordinátora reformy plní Ministerstvo práce a sociálních věcí, které přizvalo ke spolupráci na implementaci NAPu všechny kraje. K ověřování se aktivně

přihlásily čtyři regiony: Karlovarský, Pardubický, Olomoucký a Zlínský. Zřejmě nejdále pokročily přípravné práce v Pardubickém kraji, kde v současné době probíhá detailní analýza stávajícího systému. První výstupy budou k dispozici na konci června. Ve spolupráci s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí bude do konce letošního roku provedena analýza i v ostatních pilotních krajích. Výsledky analýzy budou sloužit jako podklad pro další aktivity na národní i regionální úrovni:

- vymezení (typologie) služeb pro ohrožené děti a rodiny
- vytvoření návrhu sítě služeb pro práci s ohroženými dětmi a rodinami podle potřeb a sociodemografické situace daného regionu
- zavedení nového systému řízení ochrany ohrožených dětí
- vytvoření a pilotní ověření diagnostiky zaměřené na identifikaci ohrožení v rámci jednotlivých resortů (určení identifikátorů ohrožení dítěte a rodiny)
- vytvoření systému vzájemného vyrozumění a registru ohrožených dětí
- optimalizace počtu pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dětí stanovením normativu počtu klientů připadajících na jednoho pracovníka
- nastavení závazného mechanismu týmové spolupráce při vytváření preventivních programů, včetně sjednocení terminologie, metodologie a dotačních programů
- tvorba dalšího Národního akčního plánu na období 2012-2013

Součástí ověřování funkčnosti NAPu bude i pilotní transformace pobytových zařízení ve služby s ambulantní složkou a péči rodinného typu. Mezi významné aktivity patří zpracování a pilotní ověření standardů a celé řady metodik.

4. Závěr

Reforma systému péče o ohrožené děti je natolik komplexním a složitým problémem, že pro její implementaci bude nutné využít prostředky z Evropské unie. Se zvýšením nákladů je však počítáno pouze na počáteční přechodné období. První výsledky analýz ukazují, že do stávajícího systému plynou nemalé finanční prostředky. Problém je v efektivitě jejich využití. Zlepšení péče o ohrožené děti však bude mít celospolečenský dopad, mj. povede k omezení sociálně patologických jevů a kriminality. Především nabídne novou šanci desítkám tisíců dětí, které se dnes bez vlastního zavinění ocitají v situacích, které jim znemožňují prožít šťastné dětství jako jejich vrstevníkům.

Kontaktní adresa:

PhDr. Miloslav Macela
Pardubický kraj
Komenského nám. 125
532 11 Pardubice
Email: miloslav.macela@pardubickykraj.cz